

Χρήστος Π. Μπαλόγλου

Η Αναπτυξιακή Πολιτική του Κυβερνήτου Ιωάννου Καποδίστρια : Η Εργασία και το Ανθρώπινο Κεφάλαιο

Ο όρος «αναπτύσσω» έχει, σύμφωνα με τον Ευριπίδη την σημασία «επιδεικνύω». Μεταγενέστερα, στο λεξικό Σούδα (10ου – 11ου μ.Χ. αι.) ορίζεται ως «ερμηνείας διασάφησης». Στο πρωτοεκδοθέν το 1843 στο Λονδίνο από τους H. Liddle and R. Scott μεγάλο ελληνο-αγγλικό λεξικό για την απόδοση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, η λέξις «ανάπτυξις» δηλώνει, πρώτον, «άνοιγμα του στόματος», και δεύτερον, «εξήγηση, αποσαφήνιση». Η κοινωνικο-οικονομική έννοια του σημερινού ελληνικού όρου «ανάπτυξις» αποδίδεται στις νεολατινικές λέξεις, λ.χ. στα αγγλικά με τον όρο «development». Ο λατινικός όρος «expansionem» διατηρεί και στην μετεξέλιξή του (expansion) την συγγενή του «development» έννοια της «επεκτάσεως»¹.

Υπό την έννοια της επεκτάσεως θα αναλυθή η προσπάθεια της διακυβερνήσεως του Ιωάννου Καποδίστρια.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας εργάσθηκε και επιτέλεσε το λειτούργημα του ιατρού, το οποίον είχε σπουδάσει στην Ιταλία, σε μία εποχή ανακατατάξεων ένεκα της παρακμής της πάλαι ποτέ μεγάλης Βενετικής Δημοκρατίας. Στην συνέχεια έδρασε ως διπλωμάτης, ως πολιτικός, ως υπουργός μίας Υπερδυνάμεως της εποχής, σε μία χρονική στιγμή που η Ευρώπη επούλωνε τις πληγές της από τους Ναπολεοντείους Πολέμους και επιθυμούσε μία διαρκή ειρήνη. Ο Καποδίστριας, όπως και οι συνάδελφοί του, ο Castlereagh, ο Metternich, ο Talleyrand, ο Canning, όπως και οι ηγεμόνες, ο Βοναπάρτης, ο Αλέξανδρος της Ρωσίας, ο Φραγκίσκος της Αυστρίας, ο Φερδινάνδος της Ισπανίας, ο Φρειδερίκος Γουλιέλμος της Πρωσίας υπήρξαν κορυφαίες προσωπικότητες, οι οποίες ευρέθησαν στο ίδιο με τον Κερκυραίο ευπατρίδη χάος, με μία σημαντική, όμως, διαφορά. Ο Καποδίστριας παρελάμβανε μία χώρα εκ της τέφρας και προσπαθούσε να την αναστήση.

Στις ευγενείς του προθέσεις προέτασε την πειθώ για την επιτυχία κάθε δραστηριότητός του. Στην κατεστραμμένη και ερειπωμένη χώρα, με τον επταετή πόλεμο και τους δύο εμφυλίους, προσεπάθησε να θέση τις βάσεις μίας ενομομενής πολιτείας, σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα.

Τα πρώτα έτη του πολιτικού βίου της χώρας φέρουν έντονη και ανάγλυφη την σφραγίδα της προσωπικότητας του Ιωάννου Καποδίστρια και των προσπαθειών του για την δημιουργία και συγκρότηση ενομομενούς και ανεξαρτήτου, αυτόνομου κράτους. Και από της απόψεως αυτής η Καποδιστριακή περίοδος, εάν δεν ανήκη εντελώς και αποκλειστικώς στην περίοδο του Αγώνος, πάντως χωρίς αυτήν ο Αγών δεν τελειώνει και αποτελεί την μεταβατική περίοδο από της ενόπλου διεκδικήσεως της πολιτικής ελευθερίας του έθνους μέχρι της λειτουργίας του ελευθέρου κράτους.

Οι πρωτοβουλίες του Καποδίστρια έλαβαν χώρα ιδίως σε επίπεδο θεσμών, γεγονός που συνετέλεσε σε αυτό η όλη του εν γένει παιδεία, η οικογενειακή του καταγωγή, καθώς και η πολυετής του διαμονή και δράση στην Ρωσία και Ελβετία.

Μέσα στα πλαίσια αυτά δραστηριοποιείται ο Καποδίστριας, ο οποίος θέτει τρεις αντικειμενικούς σκοπούς: Πρώτον, την αρτιότερη οργάνωση και διεξαγωγή του ενόπλου αγώνος, δεύτερον, την δημιουργία του απαραίτητου θεσμικού πλαισίου, αναγκαίου για την συγκρότηση στοιχειώδους κρατικού μηχανισμού, και τρίτον, την εδραίωση της διεθνούς θέσεως της Ελλάδος και τον καθορισμό των συνόρων του

¹ Πλείονα εν Θεμ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, *Ρέκβιєм με Κρεσέντο; Εγκλωβισμένοι σε δεσποτείες και δίνες της τεχνητής παργαίας και πανθάλασσας*. Δοκίμιο, τόμ. Γ'. Αθήνα : εκδόσεις Ε. Μ. Π., 2020, σελ. 158.

κράτους. Με το τρίπτυχο αυτό των στόχων του ο Καποδίστριας ικανοποιεί τα γνωρίσματα και τις ιδιότητες του πολιτικού, όπως αυτά περιγράφονται και αναλύονται από τον Αριστοτέλη στην Ρητορική² και τον Δημοσθένη στον Περί Στεφάνου³ λόγον του. Τις απόψεις που προβάλλει ο Σωκράτης στον διάλογό του με τον Γλαύκο για το ενδιαφέρον που οφείλει να δείχνη ο άρχοντας για δημοσιονομικά ζητήματα, όπως μας παραδίδει ο Ξενοφών στα Απομνημονεύματα⁴, ενστερνίζεται και υιοθετεί με την πρακτική που ακολούθησε ο Καποδίστριας.

Για την αξιολόγηση της οικονομικής πολιτικής του Κυβερνήτη θα πρέπει να λάβωμε υπ' όψιν ορισμένους παράγοντες. Πρώτον, η οικονομικο-πολιτική του δραστηριότητα ασκείται σε μία αναμφίβολα βραχεία περίοδο (6/18 Ιανουαρίου 1828-27 Σεπτεμβρίου/ 9 Οκτωβρίου 1831). Έτσι κυβέρνησε τρία έτη, οκτώ μήνες και είκοσι μία ημέρες. Από τους σαράντα πέντε μήνες, μόνον για είκοσι τέσσερις μήνες υπήρχε σταθερή και μόνιμη πρωτεύουσα. Αυτό τονίζεται για να προβληθή, ότι στο βραχύ αυτό διάστημα ούτε η εφαρμογή είτε η ανέλιξη της οικονομικο-πολιτικής θα ήταν εφικτή, ούτε πολύ περισσότερο η απόδοσή της θα ήταν δυνατή κατά τους πρώτους χρόνους της ενασκήσεώς της. Εύστοχα θέτει, κατά την άποψή μας, τον προβληματισμό αυτόν η ιστορικός Δρ. Αννίτα Πρασά, Διευθύντρια των Γενικών Αρχείων του Κράτους Ν. Μαγνησίας, ότι «οι ερμηνευτές του έργου του αντιμετωπίζουν την καποδιστριακή περίοδο (ακολουθώντας τις συμβατικές τομές της ιστοριογραφίας) ως αυτοτελή, μολονότι στην πραγματικότητα πρόκειται για μία ημιτελή περίοδο, με την έννοια ότι ο Καποδίστριας και οι συνεργάτες του δεν πρόλαβαν να ολοκληρώσουν το έργο τους και συνεπώς οι κρίσεις και τα συμπεράσματά μας αναγκαστικά στηρίζονται στις προθέσεις του, στα επιμέρους μέτρα που έλαβε και στην αποσπασματική μορφή του έργου του, και όχι στο αποτέλεσμα»⁵. Δεύτερον, δεν θα πρέπει να λησμονήται, ότι ο Καποδίστριας ανέλαβε την διακυβέρνηση μιας χώρας μη ανεξάρτητης, τυπικά και ουσιαστικώς χωρίς σύνορα, υποκείμενη στις ποικίλες εξωτερικές επιρροές. Παράλληλα, η οικονομία εστερείτο οργανώσεως, διοικητικού μηχανισμού, οικονομικών θεσμών και στοιχειωδώς καταλλήλου ανθρωπίνου παράγοντος. Πράγματι, η αμάθεια των μαζών και το τεράστιο παθητικό αιώνων δουλείας και διαφθοράς ήταν ένα θεμελιώδες εμπόδιο που αντιμετώπιζε ο Καποδίστριας στην προσπάθεια εδραιώσεως ενός συγχρόνου αστικού κράτους⁶.

Ο ίδιος ο Καποδίστριας είχε σπεύσει να χαρακτηρίση την Ελλάδα λίγο μετά την άφιξή του ως «κοιλιάδα των δακρύων και των θρήνων», όταν έλαβε τις από 14/26 Ιανουαρίου 1828 αναφορές των Υπουργών του-Επιτρόπων της Αντικυβερνητικής Επιτροπής που είχε συστήσει η Γ' εν Τροιζήνι Εθνοσυνέλευσις και ασκούσε προσωρινώς την εξουσία μέχρι την έλευση του Καποδίστρια.

Κάτω από τις δυσμενείς αυτές συνθήκες αναλαμβάνει τα ηνία της χώρας ο Καποδίστριας, ο οποίος ικανοποιούσε την βασική ιδιότητα, όντας «εκ των Ελλήνων

² ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ρητορική* Α' 4, 1359 b 21-23, όπου ρητώς αναφέρει, ότι οι πολιτικοί άνδρες αγορεύουν «περί πόρων, και πολέμου και ειρήνης, έτι δε περί φυλακής τής χώρας, και τών εισαγομένων και εξαγομένων, και νομοθεσίας». Πρβ. [ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ], *Ρητορική προς Αλέξανδρον* II, 2 1423 a20-26.

³ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ, *Περί Στεφάνου* 309.

⁴ ΞΕΝΟΦ., *Απομνημονεύματα* Γ VI 4-7.

⁵ Αννίτας ΠΡΑΣΣΑ «Κατευθύνσεις και προοπτικές της εκπαιδευτικής πολιτικής του πρώτου Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια (1828-1831)», εν Γεωργίου ΓΕΩΡΓΗ, επιμ., *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας. Κριτικές προσεγγίσεις και επιβεβαιώσεις*. Αθήνα : Καστανιώτης, 2015, σσ.197-214, εδώ σελ. 197.

⁶ Βασ. ΦΙΛΙΑ, *Κοινωνία και Εξουσία στην Ελλάδα. Η νόθα αστικοποίηση*. Αθήνα 1985, σσ.90-91.

των εκτός Ελλάδος βιούντων, και σημαντικήν θέσιν εν Ευρώπη κατέχων»⁷. Ο Κυβερνήτης εκαλείτο να προωθήσει την διευθέτηση ζητημάτων που ενείχαν, οπωσδήποτε, μία καιρίας σημασίας διεθνή διάσταση, αλλά και άπτονταν της διευκρινίσεως ή και ευθέως της αποτελεσματικότητας του κυβερνητικού συστήματος που προοριζόταν να ισχύσει.

Ο μακροχρόνιος πόλεμος είχε κληροδοτήσει μία οξυτάτη οικονομική κρίση, που δεν ήταν δυνατόν να αντιμετωπισθή με προχειρότητα και ημίμετρα. Οι μεγάλες καταστροφές των εχθρών, αλλά κυρίως και οι συνέπειες των δύο εμφυλίων πολέμων, στην επαναστατημένη χώρα κατά την διάρκεια του επταετούς πολέμου, οι λεηλασίες χωριών και πόλεων, οι μετακινήσεις πληθυσμών και η διαβίωσή τους μακριά από τα σπίτια τους είτε επάνω στα βουνά είτε σε άλλους ασφαλείς τόπους, είχαν ως αποτέλεσμα την καταστροφή των πλουτοπαραγωγικών πηγών. Οι κάτοικοι, οι οποίοι τον προϋπάντησαν⁸ και τον επευφήμησαν⁹ ως τον μόνον σωτήρα¹⁰, ο οποίος θα τους λύτρωνε τόσο από τους Τουρκοαιγυπτίους, όσον και από τις υπερβασίεις και τις καταπιέσεις των στρατιωτικών αρχηγών¹¹, ζητούσαν τώρα περίθαλψη και βοήθεια για την γεωργική τους ή και την αστική τους αποκατάσταση. Τα παραγωγικά χέρια κρατούσαν όπλα, τα οποία δύσκολα θα τα άφηναν. Επιπλέον, η μακροχρόνια αβεβαιότητα για το μέλλον δεν ήταν καθόλου ελπιδοφόρα για την βελτίωση της παραγωγής. Η έλλειψη επαρκών υλικών μέσων περιόριζε την δραστηριότητά του και κούραζε βαθμιαία την ψυχή του. Τα οικονομικά του Κράτους στάθηκαν «ζοφερά», σύμφωνα με μία πετυχημένη έκφραση του Καθηγητού της Νομικής Σχολής Αθηνών και τακτικού μέλους της Ακαδημίας Αθηνών Ανδρέα Μ. Ανδρεάδη (Κέρκυρα 30 Νοεμβρίου 1876-Αθήνα 29 Μαΐου 1935). Το εξομολογείται, άλλωστε, και ο ίδιος ο Καποδίστριας, κατά τον δεύτερο κιόλας μήνα της διακυβερνήσεώς του στην από 2/14 Απριλίου 1828 επιστολήν του προς τον Αυστριακό διπλωμάτη Anton Prokesch-Osten: «Αυτό που με στενοχωρεί είναι η έλλειψη χρημάτων. Είναι αδύνατο να πετύχω χωρίς χρηματικές βοήθειες. Το δοκίμασα κιόλας σαφώς...»¹².

Είναι ενδεικτικόν, ότι ο ίδιος αναγνωρίζει σε σχετική του επιστολή¹³, ότι «η Ελλάδα ευρίσκεται εις τον ΙΒ΄ ή τον ΙΓ΄ αιώνα». Όντας ο ίδιος φιλελεύθερος, «ο πλέον φιλελεύθερος εκ των νεωτέρων κυβερνητών», πιστεύει «ότι όσον περισσότερο επιθυμεί κανείς να εξασφαλίσει εις τους Έλληνας την πραγματικήν και αληθή ύπαρξιν των συνταγματικών διαβεβαιώσεων, τόσο ολιγώτερον κατορθώνει να τους παράσχη νόμους, οι οποίοι να ανταποκρίνονται εις τον σύγχρονον συρμόν». Για τον λόγον αυτόν, όλες οι προσπάθειες τείνουν «εις το να οδηγήσουν την Ελλάδα εις τον παρόντα αιώνα». Η αγωνία του ήταν να θέσει «ταχέως» την Ελλάδα «εις την χορείαν

---

⁷ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, έκδοσις ογδόη εικονογραφημένη μετά προσθηκών, σημειώσεων και βελτιώσεων επί τη βάσει των νεωτάτων πορισμάτων της ιστορικής

ερεΰνης υπό Παύλου ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ. Αθήναι: Ελευθερουδάκη, 1930, ανατύπωσις Νίκα ΑΕ, n.d..τ. Ζ΄, Μέρος Δεύτερον, σελ. 236.

⁸ Νικ. ΚΑΣΟΜΟΥΛΗ, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων 1821-1833*, τόμ. Γ΄. Αθήναι 1943, σελ. 10.

⁹ Νικ. ΚΑΣΟΜΟΥΛΗ, *Ενθυμήματα στρατιωτικά... ένθ' αν.*, τόμ. Β΄, σελ. 689.

¹⁰ Νικ. ΚΑΣΟΜΟΥΛΗ, *Ενθυμήματα στρατιωτικά... ένθ' αν.*, τόμ. Γ΄, σσ. 7-9.

¹¹ Νικ. ΚΑΣΟΜΟΥΛΗ, *Ενθυμήματα ...* τόμ. Β΄, σελ. 689.

¹² D.C. FLEMING, *John Capodistrias and the Conference of London, 1828-1831*. Thessalonike: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1970, σελ. 178.

¹³ Ιω. Καποδίστριας προς Μ. Σούτσο Ναύπλιον 9/21 Ιουλίου 1831, εν Α.Ι.Κ., τ. Γ΄, σσ. 182-183 (γαλλιστί) και σσ. 183-184 (ελληνιστί).

των πολιτισμένων εθνών»¹⁴. Ο Καποδίστριας στόχευε στην δημιουργία εθνικού συγκεντρωτικού κράτους δυτικού τύπου, απαλλαγμένου από κάθε ξενική εξάρτηση, ένα γεγονός που δεν έγινε δυνατόν να πραγματοποιηθεί κατά την επαναστατική περίοδο, κατά την οποία ο προσανατολισμός προς τις ξένες δυνάμεις ενίσχυε την ξένη επιρροή.

Τρία στοιχεία συνθέτουν τον οραματισμό του Κυβερνήτη για την πολιτική ωρίμανση και χειραφέτηση του ελληνικού λαού : πρώτον, η εργασία, δεύτερον, η ιδιοκτησία, και τρίτον, η μόρφωση του απλού λαού.

A.I.K.

Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια, τόμοι Α'-Γ', επιμέλεια Κ. Δαφνή, Κέρκυρα 1976-1983.

---

¹⁴ A.I.K.,τ.Η', σελ. 92. Πρόκειται για την από 6/18 Οκτωβρίου 1830 αποσταλείσα από το Ναύπλιο επιστολή του Καποδίστρια προς τον Α. Μ. Crud στην Γενεύη [A.I. K., τ. Η', σσ.89-92. Correspondance, IV, 150-154].